

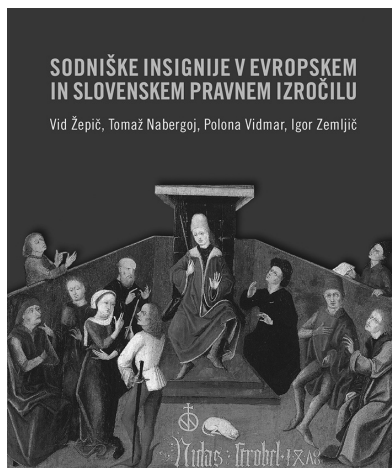
SODNIŠKE INSIGNIJE V EVROPSKEM IN SLOVENSKEM PRAVNEM IZROČILU

Vid Žepič, Tomaž Nabergoj, Polona Vidmar, Igor Zemljič: Sodniške insignije v evropskem in slovenskem pravnem izročilu. Vrhovno sodišče Republike Slovenije, Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, Ljubljana 2023, 103 strani.

Obiski muzejev, galerij, sakralnih objektov nas zaradi narave umetniških del, pripomočkov in samih stavb navdajajo z idejo, da ima simbolika v življenju ljudi pomembno mesto. Enak vtis dajejo prizori pogreba britanske monarhinje Elizabete II. Ali pravna zgodovina pritrjuje?

Na vprašanje nam lahko pomaga odgovoriti znanstvena monografija **Sodniške insignije v evropskem in slovenskem pravnem izročilu**. Za ta namen je še posebej primerna, saj vsak od štirih avtorjev prihaja z drugega strokovnega področja, zaradi česar v svojem prispevku ponudi pogled na isto tematiko z drugačnega vidika.

V prvem delu znanstvene monografije je **Vid Žepič**, eden od dveh urednikov in asistent na Katedri za pravno zgodovino Pravne fakultete Univerze v Ljubljani, poudaril pomen simbolov oziroma vladarskih insignij pri pojasnjevanju koncepta države kot pravne osebe večinoma neukemu ljudstvu, pri čemer je to v visokem srednjem veku državno oblast pojmovalo personalno. Menilo je, da je oblast istovetna z vladarjevo osebo, torej da obstaja le, dokler je vladar fizično živ. Da bi tak pogled presegli, so vpeljali vladarske insignije kot opredmetenje vladarjeve oblasti, pri čemer njihov obstoj ni bil odvisen od biološkega stanja vladarjevega organizma. Pozneje se je v obliki sodniških insignij razvila zunanja manifestacija sodstva kot komponente oblasti, ki jo je vladar delegiral

na nižjo raven. Avtor se je nato na časovni osi vrnil v antiko in prikazal odnos do simbolov oblasti tiste dobe. Poudaril je, da je bil najpomembnejši atribut magistratske funkcije slonokoščeni kurulski sedež (lat. *sella curulis*). Zanimiva je bila tudi navedba o primernem odnosu rimskih državljanov do magistratov, pri čemer so njihov status stranke sodnih postopkov in naključni mimoidoči razbrali iz insignij. Kronološko je nadaljeval v srednjem in novem veku, kjer se je osredinil zlasti na sodniško palico oziroma žezlo, meč, stol, ornat in knjigo ali kodeks. V sklepnem delu prispevka z naslovom **Sodniške insignije v evropskem pravnem izročilu** je navedel, da je bila sodnikova zunanja podoba dokaj ubrana tako v luči partikularnega kot tudi občepravnega razvoja. Poudaril je, da predstavlja 19. stoletje v razvoju insignij cezuro. Preseganje miselnosti fevdalne družbe in krutega kazenskega pravosodja je namreč narekovala odpoved uporabi sodniške palice in sodniškega meča. Na njuno mesto sta stopila zlasti sodniška veriga in sodniško kladivce. Posebej slednji s kontinentalnopравnim izročilom nima ničesar skupnega. Poudaril je tudi razliko med današnjo prakso, ki izvira iz 19. stoletja, da vsi v dvorani – vključno s sodnikom – med izrekom sodbe stojijo, v srednjem in novem veku pa so morali sodniki sedeti tako med sojenjem kot tudi med izrekom sodbe. Edina sodniška insignija, ki je historično utemeljena in pri nas še vedno v rabi, je sodniška toga.

Slovenske sodniške insignije je naslov drugega dela slikovno zelo bogate monografije, ki ga je pripravil **dr. Tomaž Nabergoj** iz Narodnega muzeja Slovenije. Najprej je namenil pozornost ohranjenim sodniškim palicam in mečem z naših tal. Arheolog je zapisal, da čeprav se tudi v pričujočem delu avtorji najbolj posvečajo sodniškim insignijam ptujskega mestnega sodnika, ne smemo pozabiti, da so vsega skupaj ohranjeni trije sodniški meči in kar deset sodniških palic oziroma žezel, od katerih jih je devet pripadalo trškim ali mestnim sodnikom. Poleg njih med sodniške palice štejemo tudi tako imenovane gorske palice in palice županov kot predsednikov ljudskih sodišč. Dodana vrednost je seznam vseh obstoječih sodniških palic in mečev s podatki o obdobju (v nekaterih primerih celo o letnici) nastanka, materialu, dolžini, imenu sodnika (če je znano), kraju uporabe, lokaciji hrambe ipd. V nadaljevanju se je avtor osredinil na attribute ptujskega mestnega sodnika – sodniško palico in meč s pripadajočo nožnico, ki so izjemni v več pogledih. Ena od posebnosti vseh treh predmetov, ki so kot celota predstavljali sodniške insignije, so napisi, vgravirani bodisi neposredno vanje bodisi v okove, ploščice in trakove na njih, saj razkrivajo imena in letnice delovanja skupno dvaintridesetih mestnih sodnikov od leta 1555 do 1788 ter devetih županov in še štirih mestnih uradnikov od leta 1788 do leta 1894. Avtor je nadaljeval z opisom vseh treh artefaktov ter novimi dognanji, ki bi lahko v prihodnosti olajšala pot do odgovora na vprašanja o njihovem naročilu in izdelavi ter o izvoru mestnega sodnika Jakoba Risa, ki

jih je dal izdelati leta 1555. V tem delu je navedel tudi izsledke naravoslovno-tehničnih analiz, ki so jih izvedli na vseh treh elementih ptujskih sodniških insignij. Med drugim se tako lahko seznanimo tudi z zgradbo predmetov. V predzadnjem delu svojega prispevka je dr. Nabergoj navedel tipološko-kronološko določitev predmetov in primerjave z istovrstnimi artefakti, hranjenimi drugod po srednji Evropi. Za konec je pozornost namenil še znaku izdelovalca meča in mogoči razlagi izvora insignij.

Tretji del z naslovom **Zgodovinski oris uporabe in pomena sodniških insignij na Ptuj** je prispevala **prof. dr. Polona Vidmar** z Oddelka za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Avtorica je orisala ptujsko mestno sodstvo in sodnika, pri čemer je še posebej poudarila dejstvo, da so meščani svojega sodnika volili sami brez navzočnosti mestnega gospoda, kar je odraz mestne avtonomije najstarejšega mesta na Slovenskem. Po izvolitvi pa je bodoči mestni sodnik za podelitev sodne oblasti kljub temu zaprosil mestnega gospoda, kajti sojenje je predstavljalo pravico, izhajajočo iz kraljeve oblasti. Mestni sodniki sicer niso opravljali zgolj sodnih, temveč tudi upravne in obrambne naloge, ki so izhajale iz ptujskega mestnega statuta. Poleg tega je bil pomemben tudi ekonomsko-socialni status bodočega sodnika, saj so dovolj veliko zasebno premoženje razumeli kot jamstvo za poravnavo škode ob dokazani zlorabi položaja in izhodišče za zastopanje mestnih interesov. Pomembne so bile še poslovne izkušnje, fizična moč, spretnost pri ravnanju z orožjem in poznavanje mestnega prava. Avtorica je opisala predmete, povezane s sojenjem, in njihovo rabo na Ptuj, pri čemer je poudarila vlogo sodniške palice ali žezla kot osrednjega čutila zaznavne reprezentacije sodne oblasti, saj je služila tudi kot prisežni predmet, sodnikovo pokončno držanje insignije ves čas sojenja pa je pomenilo konstitutivni element postopka. Umetnostna zgodovinarica je bralce opozorila na bogato likovno zapuščino, s katero si lahko pomagamo pri ugotavljanju vloge predmetov pri različnih dejanjih, povezanih s podelitvijo sodne oblasti in sojenjem, vendar se moramo zavedati, da ne gre za natančno dokumentacijo dogajanja, zato moramo podobe obravnavati *cum grano salis*. V sklepnem delu svojega prispevka Vidmarjeva obravnava ptujski sodniški meč in palico, ki sta opremljena z več napisi, grbovnima ščitnikoma in upodobitvijo mestnega zavetnika sv. Jurija. Navedla je tudi najpomembnejše družbene in gospodarske značilnosti mesta v času nastanka atributov. Te nam lahko pomagajo razviti in morda nekega dne preveriti hipoteze o orožarski delavnici, v kateri so bile insignije izdelane. Besedilo je sklenila s prikazom primera ljudskega pojmovanja predmetov, povezanih s sojenjem, kajti prgišče prsti z morišča, kamor je padel obsojenčev urin, košček sodne oziroma rabljeve palice, prestopnikov prst, železen žebelj, s katerim so grešnika pribili, kost

mrtvega obsojenca in nekakšno ogrlico so našli v zavoječku, ki ga je meščan in klobučar Stikhl uporabljal kot zaščitni amulet pred roparskimi napadi.

Poslednji del predstavljenega znanstvenega dela z naslovom **Upodobitve sodnikov in njihovih insignij v najstarejših knjigah Centralne pravosodne knjižnice** je prispeval **Igor Zemljič**. Razpisal se je o simbolnih podrobnostih ilustracij dveh najstarejših knjig, ki ju hrani Centralna pravosodna knjižnica. Gre za Bamberški red (*Constitutio Criminalis Bambergensis*) iz leta 1510 in Justinijanove Institucije (*Institutiones*) v beneški izdaji iz leta 1522. Lesorezi iz obeh del, zlasti iz prvega, imajo pomembno informativno vrednost. O tem priča zlasti dejstvo, da ponatise slikovnega materiala v pravnozgodovinski literaturi srečujemo že več kot stoletje. Iz njih razberemo tako potek najpomembnejših faz postopka ter izvršitve sodbe kakor tudi kulturno zgodovino sodstva izpred polovice tisočletja. Seznanijo nas namreč tudi z opravo sodnikov in sodnega osebja, njihovimi insignijami, arhitekturnimi značilnostmi ambienta in pripomočkov za izvedbo dokaznega postopka in njihovo razporeditev pri različnih procesnih dejanjih, ki ima tudi simbolni pomen. Posebej dobrodošle so v tem delu znanstvene monografije reprodukcije ilustracij iz obeh del, saj si bralci tako lažje in nadrobneje predstavljamo opisano. Kljub temu zavedanje morebitnih razkorakov med upodobitvami in dejanskim dogajanjem ne bo odveč.

SKLEP

Izsledki predstavljenega dela, ki ga odlikuje tudi zelo lično oblikovanje, pritrdilno odgovarjajo na vprašanje iz uvoda. Vsi štirje avtorji prikažejo izjemen (simbolni) pomen sodniških insignij kot človeškemu senzornemu aparatu zaznavno manifestacijo oblasti. Menim, da delo ni zanimivo samo za pravnike, arheologe in (umetnostne) zgodovinarje, temveč tudi za ljubitelje slovenske in (srednje)evropske kulturne dediščine. Kakor za pravo, ki družbo (so)oblikuje in se hkrati z njeno preobrazbo spreminja samo, to velja tudi za sodno oblast in njene insignije, ki dokazujejo, da ljudje resnično smo bitja simbolov.

Zala Breclj,

študentka prvostopenjskega študija na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani